

Hegel'de Özgürlük Felsefesi

Paul Franco

Çeviren:
Semra Kızılarıslan

Bilge
Kültür • Sanat

İçindekiler

Ön Söz	7
Çevirmen Ön Sözü	13
Kısaltmalar	15
1. Bölüm Özerklik ve Siyaset: Rousseau, Kant ve Fichte	19
Rousseau	22
Kant	33
Fichte	48
Hegel	63
2. Bölüm 1806'ya Kadar Hegel Felsefesinin Gelişim Süreci	67
Hegel'in 1790'lardaki Erken Teolojik Yazıları	71
Alman Anayasası	85
Jena Yazıları (1)	95
Jena Yazıları (2)	114
3. Bölüm Tinin Fenomenolojisi'nin Ahlâkî ve Siyasal Düşüncesi	132
Tinin Fenomenolojisi'nin Temel Problemi	133
Özbilinç ve Tanınma	141
Bireyciliğin Aşılması ve Tin Düşüncesi	149
Tinin Tarihi: Yunan Şehir-Devletinden Fransız Devrimine	161
Etik, Din ve Politika	175
4. Bölüm Hegel'in Siyaset Felsefesi Kuramı	183
Akılcılık ve Gerçeklik	188
Mantık ve Yöntem	212
5. Bölüm Hegel'in Özgürlük Kavramı	234
İrade	237
Doğal İrade, Keyfilik ve Mutluluk	246
Aklı İrade ve Hak	254
Özgürlük ve Akıl	266

6. Bölüm	Hegel'in Hukuk Felsefesinin Temel Yapısı:	
	Soyut Haktan Ahlâkî Yaşama	280
	Argümanın Doğası	282
	Soyut Hak	287
	Ahlâk	302
	Ahlâkî Yaşam	319
7. Bölüm	Akılci Devletin Etik Önkoşulları: Aile ve Sivil Toplum.	338
	Aile	340
	Sivil Toplum Fikri	357
	İhtiyaçlar Sistemi ve Adaletin İdaresi	366
	Polis, Yoksulluk ve Sendikalar	377
8. Bölüm	Aklî Devlet	395
	Sivil Toplumdan Devlete	396
	Din ve Devlet	416
	Aklî Anayasa	429
	Savaş ve Uluslararası İlişkiler	462
	Tarihin Sonu	472
	<i>Son Söz</i>	479
	<i>Dizin</i>	489

Ön Söz

Son otuz yıldır Hegel'in sosyal ve siyasal felsefesine yönelik büyük bir ilgi yeniden açığa çıkmıştır. Başlangıçta büyük ölçüde Marx'ın projesinin kökenlerini araştırma isteğiyle harekete geçen bu ilgi, giderek Hegel'i kendi başına bir düşünür olarak ele almaya yönelmiş ve hatta Marx'tan daha derin bir şey sunabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bu eğilim, Hegel'i liberalizmle ilişkilendirilen birçok ilkeden vazgeçmeden Aydınlanma'dan kaynaklanan bazı temel varsayımlara yönelik keskin bir eleştiri geliştiren bir düşünür olarak görme yönündedir. Örneğin benliğin atomcu tasavvuru, özgürlüğün olumsuz bir biçimde kavranışı, toplumun rasyonalist ve tarih dışı bir anlayışla yorumlanması, topluluk ve toplumsal iyilik kavramlarının yoksullaştırılmış biçimleri bu eleştirinin hedefleri arasındadır. Sözde komüniteryen yazarlar için, bunların başında Charles Taylor gelir, Hegel'in siyasal felsefesi bu nedenle günümüzün faydacı ya da Kant'tan esinlenen liberalizm biçimlerine önemli bir alternatif ya da en azından böyle bir alternatifin tohumu olarak görülme-ye başlanmıştır.

Her ne kadar Hegel'in komüniteryen yorumunda abartılı ya da sorunlu birçok yön bulunsa da, bu yaklaşım Hegel'in yirminci yüzyılın sonundaki gerçek önemine dokunmaya başlamıştır. Bana göre bu önem, Hegel'in özgürlük üzerine güçlü bir yorum ve liberalizmin yeniden biçimlendirilmiş bir versiyonunu sunmasında yatmaktadır; üstelik bunu yukarıda sözü edilen tartışmalı varsayımlara dayanmadan yapar. Hegel, klasik liberal teorinin atomculuğu ve dar kişisel çıkar anlayışından çıkış yolu sunar. Ayrıca bize, yalnızca yaşamın ve mülkiyetin güvenliğini hedefleyen anlayıştan çok daha ilham verici bir toplumsal iyilik kavramı sunar. Üstelik tüm bunları, liberalizmin merkezî

siyasal idealleri olan bireysel haklar ve özgürlüklerden ödün vermeden gerçekleştirir. Hegel'in siyaset felsefesini bu şekilde nitelendirmek, belki de kulağa gerçek olamayacak kadar iyimser gelebilir. Ancak izleyen çalışma, mevcut güçlükleri inkâr etmeksizin, Hegel'in modern liberal toplumsal düzeni liberalizmin ötesine geçen bir temelde savunmakta ve onun yıpratıcı bireyciliğine kapılmadan bunu büyük ölçüde başardığını göstermeye çalışacaktır.

Hegel'in siyasal felsefesine ilişkin yorumumun eksenini, onun özgürlük anlayışı oluşturur. Hegel'in özgürlük fikrine odaklanmak, kuşkusuz, felsefesinin rastlantısal bir yönünü seçmek anlamına gelmez. İnsan özgürlüğü, Hegel'in siyaset felsefesinin ilk, son ve birçok bakımdan tek temasıdır. Elbette özgürlük, liberal siyasal düşüncenin ve genel olarak modern siyaset felsefesinin de merkezî konusudur. Ancak Hegelci devletin nihayetinde gerçekleştirdiği özgürlük, Hobbes, Locke ve onların liberal ardıllarında görülen, bireyin deneyimsel arzularını engellenmeden sürdürme anlamındaki "negatif" özgürlük değildir. Aksine, bu özgürlük, iradenin kendisi dışında ya da ona dışsal olarak verilmiş hiçbir şey tarafından belirlenmeyip yalnızca kendi özgür ve akılcı doğasına uygun olan tarafından belirlenmesinden doğan "pozitif" özgürlüktür; yani aklî öz-belirlenim, köklü özerklik, kendi kendine dayanan bir varoluş olarak anlaşılan özgürlüktür. Bu pozitif özgürlük fikri, yani aklî öz-belirlenim ya da özerklik anlayışı, modern siyaset felsefesine ilk olarak Rousseau tarafından kazandırılmış, ardından Kant ve Fichte tarafından sistematik biçimde geliştirilmiştir. Bu çalışmanın büyük bir bölümü, Hegel'in insan özerkliği üzerine bu düşünce geleneğiyle olan ilişkisini açığa çıkarmaya, onu nasıl benimsediğini ve hangi noktalarda dönüştürdüğünü göstermeye ayrılmıştır. Gerçekten de Hegel'in siyaset felsefesinin, modern Avrupa düşüncesinde özgürlük üzerine gerçekleştirilen en derin yansıma olan bu idealist geleneğin doruk noktasını temsil ettiğini savunma yönünde bir duruş sergileyeceğim.

Benim yorumum, Hegel'in siyaset felsefesi üzerine yapılan çağdaş araştırmaların genel yönelimi içinde nereye oturur?

Hegel'e yönelik son dönem ilgisinin erken evresinde, odak noktası büyük ölçüde Karl Popper gibi düşünürlerin ileri sürdüğü "Hegel'in faşizmin ve totalitarizmin habercisi olduğu" suçlamasını çürütmekti. Bu savunmacı çabaya öncülük edenler arasında Z. A. Pelczynski ve Shlomo Avineri bulunuyordu. Onların çalışmaları, Hegel'in totaliter olarak sunulmasına dayanan efsaneyi düzeltme konusunda yararlı bir katkı sağlamış olsa da, siyaset felsefesinin radikal yönlerini göz ardı etme eğilimindeydi; çünkü Hegel'in özgün felsefi gerekçeleri yerine, onun daha geleneksel politik görüşlerine odaklanıyorlardı. Bu geleneksel liberal Hegel portresi, "komüniteryen" yorumla birlikte belirgin biçimde değişti. Charles Taylor'ın *Hegel* adlı eseriyle en iyi biçimde temsil edilen bu yaklaşım, Hegel'i liberalizmin bir eleştirmeni olarak yeniden konumlandırdı ve onu Aydınlanma modernitesinin bireycilik, rasyonalizm ve evrenselcilik anlayışlarından uzaklaştırarak yorumladı. Ancak bu komüniteryen yaklaşım, Hegel'in siyaset felsefesinin özgünlüğünü ve güncelliğini kısmen yeniden yakalasa da, onun özellikle Kantçı biçimiyle Aydınlanma modernitesiyle olan bağını küçümser ve Hegel'in "organik birlik", "bütünlük", "yabancılaşmanın aşılması" gibi romantik temalarla olan ilişkisini olduğundan fazla abartır. Bu çarpıtma, özellikle Allen Wood'un *Hegel's Ethical Thought* adlı eseri ve Robert Pippin'in çalışmalarıyla kısmen düzeltilmeye başlanmıştır.¹ Wood'un kitabı, günümüzde Hegel'in etik ve siyasal düşüncesine dair çalışmaların başvuru kaynağı hâline gelmiştir; ancak onun yaklaşımı, hem "analitik" ve bir ölçüde "sol-Hegelci" yönelimi hem de Hegel'in mantık ve metafiziğini dışarıda bırakması bakımından benimkinden farklıdır. Bu açıdan Wood, Taylor'ın çizgisini sürdürmektedir. Robert Pippin'in çalışmaları ise benim için özellikle önemlidir; çünkü o, Rousseau'dan Kant'a uzanan modern özerklik

1 Bkz. Robert Pippin, *Hegel's Idealism: The Satisfactions of Self-Consciousness* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989); *Modernism as a Philosophical Problem: On the Dissatisfactions of European High Culture* (Oxford: Basil Blackwell, 1991); ve *Idealism as Modernism: Hegelian Variations* adlı eserdeki çeşitli makaleler (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

projesiyle Hegel arasındaki derin akrabalıkları ortaya koymaktadır. Ben de benzer biçimde, Hegel'in bu modern, özgürleştirici düşünce geleneğiyle olan ilişkisini açıklığa kavuşturmaya, bu gelenek içinde ortaya çıkan bazı sorunlara getirdiği özgün çözümleri vurgulamaya çalışıyorum. Ancak bunu yaparken Hegel'i komüniteryen, romantik ya da nostaljik bir alternatif olarak değil, modern özgürlük düşüncesinin kendi içsel evrimi içinde değerlendirmeyi amaçlıyorum.

Kitabın genel teması hakkından söyleyeceklerim bunlardır. Şimdi Hegel'in metinlerini, özellikle *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*'ni dikkatle açıklayıp yorumlamaya geçiyorum. *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*, kuşkusuz Hegel'in olgunluk dönemine ait siyaset felsefesinin en yetkin ifadesidir. Aynı zamanda, Platon'un *Devlet'i*, Aristoteles'in *Politika'sı*, Hobbes'un *Leviathan'ı* ve Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* yle birlikte siyaset felsefesi literatüründeki seçkin başyapıtlar arasında yer alır. Ne var ki bu eserlerden farklı olarak *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*, en donanımlı ve en sabırlı okur için bile erişim bakımından doğrudan zorluklar barındırır. Kitabı inceleme ve öğretme deneyimim, Alan Ryan'ın "Hegel'in *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri* en ufak bir zorluk taşımaz" iddiasını doğrulamamıştır.² Bu nedenle 4-8. bölümler arasında eser üzerine ayrıntılı bir yorum sunuyorum; argümanın temel bütünlüğünü açığa çıkarıyor ve onu Hegel'in diğer eserleriyle, özellikle yayımlanmamış hukuk felsefesi dersleriyle ilişkilendiriyorum. Amacım yalnızca yukarıda sözü edilen felsefi temaları ortaya koymanın ötesinde Hegel'in yoğun ve karmaşık başyapıtının ayrıntılarını aydınlatarak onu siyaset felsefesinin genel öğrencileri ve öğreticileri için daha anlaşılır kılmaktır.

Ne var ki *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*'nin tam anlamı, yalnızca kitabın iki kapağı arasına sığmaz. Bu metin, anlamının kavranabilmesi için güçlü bir bağlam gerektirir; ben de bu bağlamı 1-4. bölümler arasında sunuyorum. Birinci bölümde, Rousseau'dan Kant ve Fichte'ye uzanan özerklik ve siyaset

2 Alan Ryan, "Professor Hegel Goes to Washington," *New York Review of Books*, 26 Mart 1992, s. 8.

üzerine düşünme geleneğini, yani Hegel'in siyasal felsefesini ele alacağım temel felsefi arka planı ana hatlarıyla çiziyorum. İkinci bölümde, Hegel'in 1806 yılına kadarki erken dönem siyasal düşünsel gelişiminin genel bir görünümünü sunuyorum. Burada amacım, Hegel'in erken dönem yazılarına ilişkin incelememi bu çalışmanın merkezî odağını yani *Hukuk Felsefesi'*nde ifadesini bulan olgunluk dönemi siyaset felsefesini gölgede bırakmayacak ölçüde sınırlı tutmaktır. Bununla birlikte, bu erken dönem metinleri, Hegel'in siyaset felsefesine yön veren temel kaygıların ve temaların anlaşılması açısından son derece önemlidir. Üçüncü bölümde, *Tinin Fenomenolojisi'*ndeki ahlâki ve siyasal düşünceleri ele alıyorum. Hegel'in en büyüleyici ve en zor anlaşılır eserlerinden biri olan bu çalışma, ikinci bölümde incelenen entelektüel gelişim sürecinin son noktasını oluşturur ve Hegel'in olgunluk dönemi siyaset felsefesinin tamamına temel teşkil eden Avrupa tarihine dair genel bakışını ortaya koyar. Son olarak, dördüncü bölümde Hegel'in felsefi yöntem anlayışıyla bağlantılı olarak onun mantık öğretisine kısaca değiniyorum. *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri'nin* temel argümanı, Hegel'in mantığına aşinalık olmaksızın kavranamaz; dolayısıyla Hegel'in siyaset felsefesini ciddi biçimde savunmak isteyen herhangi bir çalışma, bu mantığın ortaya koyduğu sorunlarla yüzleşmekten kaçınmaz. Bununla birlikte, burada da Hegel'in mantığını ele alırken siyasal felsefeye odaklanmayı gölgede bırakmamaya ve çalışmanın hacmini aşırı büyütmemeye özellikle dikkat ettim.

Son sözde, Hegel'in siyaset felsefesine yönelik eleştirel bir değerlendirme sunarak, onun yirminci yüzyılın sonundaki liberal demokrasiyi anlamamız açısından pratik önemini ortaya koyuyorum. Hegelci devletin her yönünün çağdaş toplumsal ve siyasal gerçekliğe uygulanamayacağını kabul ediyorum; örneğin aileye dair ataerkil anlayışı, toplumu keskin biçimde tanımlanmış zümreler ve korporasyonlara ayıran yarı-feodal yapısı ve demokrasiye getirdiği sınırlamalar bu kapsamdadır. Bununla birlikte, Hegel'in siyasal düşüncesinin içerdiği genel çerçevenin hâlâ öğretici bir nitelik taşıdığını savunuyorum. Aile, din

ve sivil toplumun aracı kurumlarına yaptığı vurgudan, romantik kültürün öznelciliğini, ekonomik etkinliğin bireyciliğini ve kitle demokrasisinin atomculuğunu dizginleme yönündeki kaygısına kadar, Hegelci devlet modern liberal demokrasinin ortaya çıkardığı sorunlara karşı hâlâ en ikna edici çözüm önerilerinden birini sunmaktadır. Elbette Hegel'in devleti "aklı özgürlüğün gerçekleşimi" olarak gören görkemli tasarımı, zamanımızın kuşkucu eğilimleriyle kolayca bağdaşmaz. Ancak ben, çağdaş kuşkucu ya da metafizik-karşıtı liberalizm yorumlarının ters uçta bir hataya düştüğünü, yani liberalizmin özgürleştirici ufkunu tam olarak kavrayamadıklarını ve onu yaşatmak için gerekli ahlâkî kaynaklardan yoksun olduklarını öne sürüyorum.

Bu kitabın yazımı, aralarında *National Endowment for the Humanities*, *Olin Foundation*, *Earhart Foundation* ve *Bowdoin College*'in de bulunduğu çeşitli kurumların cömert destekleriyle mümkün olmuştur. Bowdoin'deki Kant-Hegel seminerimdeki öğrencilerim, Hegel'in siyaset felsefesinde karanlık kalan ve açıklama gerektiren noktaları anlamamda büyük katkı sağlamışlardır. Paul Stern, elyazmasının bazı bölümlerini dikkatle okuyup değerli yorumlarda bulunmuştur. Ondan da önemli olan, hem onun hem de meslektaşım Jean Yarbrough'un dostluğu ve teşviki, bu kitabı yazdığım yıllar boyunca bana güç vermiştir. Son olarak, eşim Jill'e ve çocuklarım Clare ile Sam'e teşekkür ederim; varlığımın görünmez (ama sessiz olmayan) temeli olan bu aileye, alışkanlığın kimi zaman gözlerimi kapattığı fakat kısa bir düşünme anında her defasında şükranla döndüğüm için minnettarım.

Çevirmen Ön Sözü

Hegel'de Özgürlük Felsefesi adlı bu eser, benim için yalnızca bir çeviri uğraşı olmanın ötesinde yavaş yavaş derinleşen, zihinsel olduğu kadar duygusal yönleri de bulunan bir yolculuğun hatırasıdır. Metni Tübingen Üniversitesi'nde, Hegel'in düşüncesini mayalayan o eski sokakların ve taş duvarların arasında, kısa süreli de olsa yürüttüğüm akademik çalışmam sırasında çevirdim. Bu coğrafya, Hegel'in yalnızca fikirlerinin değil, aynı zamanda varoluşsal ritminin de hissedildiği bir yerdir. Adımlarının gölgesinin hâlâ dolaştığı yollar, pencerelerinden ışık taştan kütüphaneler, sessizliğiyle insanı düşünmeye çağırın odalar...

Bu atmosferde çalışmak, metnin her cümlesine ayrı bir derinlik kattı. Hegel'in özgürlük kavrayışını Türkçeye taşırken, bir metinden ziyade o mekânın ruhunu, düşüncenin yüzyıllar boyunca yankılandığı Tübingen'in entelektüel iklimini de soluduğumu hissettim. Bu nedenle bu çeviri, benim için akademik bir görev olmanın ötesinde, zamana yayılmış bir tecrübenin, kişisel bir temasın ürünüdür.

Eser boyunca yazarın parantez içinde verdiği alıntılarının özgün biçimleri titizlikle korunmuştur. Bunun yanında, metin akışını güçlendirmek ve Türkçe okuyucunun kavrayışını kolaylaştırmak amacıyla eser adları Türkçeye kazandırılarak kullanılmıştır. Yazarın kısaltmalar listesi ise bütünlüğünü muhafaza edecek şekilde eksiksiz aktarılmıştır. Tüm bu tercihlerin amacı, eserin çevirisini, özgün metnin saygınlığına sadık kalarak, Türkçenin imkânlarıyla en berrak ve anlaşılır hâlde sunabilmektir.

Bu çeviri çalışması, bir metni bir dilden başka bir dile taşımının ötesine geçen bir çabadır. Hegel'in özgürlük felsefesini, onu doğuran mekânın hafızasıyla birlikte yeniden düşünmek;

geçmişin ayak izleriyle bugünün dili arasında ince bir köprü kurmak; çeviriyi yalnızca teknik bir işlemde ziyade bir karşılaşma, bir etkileşim hâline getirmek... Bu kitabın benim için asıl anlamı burada yatmaktadır.

Okuyucunun da bu satırlarda aynı düşünsel nefesi hissedebilmesini, Hegel'in özgürlük tasavvurunun hem tarihsel hem de felsefi yankılarını bu çevirinin satır aralarında duyabilmesini içtenlikle temenni ederim.

Tübingen, 2025
Semra Kızılarşlan

1. Bölüm: Özerklik ve Siyaset: Rousseau, Kant ve Fichte

Yorumlamanın güvenilir, her ne kadar bütünüyle şaşırtıcı olmasa da bir ilkesi şudur: Bir siyaset filozofunu anlamak için, onu kendi bağlamı içinde değerlendirmek gerekir. Peki ama herhangi bir siyaset filozofunu değerlendirmek için uygun bağlam neyi ifade eder? İkinci dereceden ya da “ikinci sınıf” bir düşünür söz konusu olduğunda, elbette, uygun bağlam o düşünürün düşüncesinin biçimlendiği belirli tarihsel veya siyasal koşullardan ibaret olabilir. Ancak gerçekten büyük ya da “birinci sınıf” bir siyaset filozofu söz konusu olduğunda ki Hegel’in bu seçkin sınıfa dâhil olduğu kuşkusuzdur, böylesine dar bir yorumlama bağlamı onun siyaset felsefesindeki en özgün ve en önemli yönlerini kavramakta yetersiz kalacaktır. Büyük bir siyaset filozofunun durumunda, onun düşüncesini anlamak ve başarısını ölçmek için uygun bağlam, siyaset felsefesinin bütün tarihinden daha azı olamaz. İşte bu kitapta Hegel’in siyaset felsefesine tam da bu bağlam içinde yaklaşıyorum. Hegel’in *Hukuk Felsefesi’nin Prensipleri*, siyaset felsefesi literatüründe Platon’un *Devlet’i*, Aristoteles’in *Politika’sı*, Hobbes’un *Leviathan’ı* ve Rousseau’nun *Toplum Sözleşmesi’ni* kapsayan o seçkin başyapıtlar grubuna aittir ve ancak bu başyapıtların bağlamı içinde okunmayı hak eder.¹

1 Bu türden bir siyaset felsefesi başyapıtının bağlamına ilişkin anlayış için bkz. Michael Oakeshott, *Introduction to Hobbes’s Leviathan* (Oxford: Basil Blackwell, 1946), ss. viii-xiii. Hegel’in siyaset felsefesine benzer bir yaklaşıma ilişkin olarak ayrıca bkz. Manfred Riedel, *Between Tradition and Revolution: The Hegelian Transformation of Political Philosophy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), s. vii.

Platon'dan Hegel'e uzanan siyaset felsefesi tarihi elbette homojen bir süreklilik değildir. Bu tarih daha özel nitelikteki çeşitli geleneklere ayrılabilir ve Hegel'in siyaset felsefesi de bu özgül geleneklerden biri içinde konumlandırılmalıdır. Siyaset felsefesi tarihindeki en temel ayırım, antik ve modern siyaset felsefesi arasındaki ayırımdır. Bu temel ayırımı tanımlamanın kuşkusuz pek çok yolu vardır, ancak en belirleyici karşıtlık ve bu kitabın amacı açısından en anlamlı olanı özgürlük kavramının konumuyla ilgilidir. Modern siyaset felsefesi, baştan sona özgürlük fikriyle başlar, onunla sonlanır ve bütünüyle ondan beslenir. Buna karşılık antik siyaset felsefesi, akılla kavranabilir bir doğal düzen düşüncesinden hareket eder ve insanın bu düzene uygun yaşaması gerektiği fikrini temel alır. Platon ile Hegel'in siyaset felsefelerini karşılaştıran derinlikli eserinde M. B. Foster bu farkı şu şekilde dile getirir:

Modern siyaset teorileri, temelde, özgürlüğü devletin dayanağı, amacı ve sınırı hâline getirmeleri bakımından antik teorilerden ayrılır. Özgürlük kavramının taşıyabileceği anlam çeşitliliğine bağlı olarak modern teoriler birbirlerinden ne kadar farklı olursa olsun, bu farklar, hepsinin ortak bir ilke olan özgürlük ilkesini paylaştıkları ve bu ilke sayesinde devletin “doğal” olduğunu öne süren antik teorilerle karşıt bir konumda bulduklarını görüldüğünde, görece bir önemsizliğe indirgenir.²

Hegel, ona yönelttiği tüm köklü değişikliklere rağmen, siyaset felsefesini bütünüyle modern özgürlük anlayışının çerçevesi içinde geliştirir.

Modern siyaset felsefesi geleneği, siyasal yaşamın anlaşılmasında özgürlük kavramının merkeziliği konusunda neredeyse oybirliğiyle tanımlanabilir; ancak bu temel ilkenin nasıl yorumlandığı konusunda önemli farklılıklar vardır. Biraz basitleştirerek söyleyecek olursak, modern özgürlük düşüncesi içinde iki ana yaklaşım ayırt edilebilir. İlk yaklaşım, aralarında birçok bakımdan farklılıklar bulunsa da Hobbes, Locke, Hume,

2 M. B. Foster, *The Political Philosophies of Plato and Hegel* (Oxford: Clarendon Press, 1935), s.72.

Bentham ve Mill gibi düşünürler tarafından paylaşılan bir anlayıştır. Bu yaklaşım özgürlüğü, büyük ölçüde, arzularımızı ve isteklerimizi herhangi bir engelleme ya da müdahale olmaksızın gerçekleştirebilme yetisi olarak kavrar. Isaiah Berlin'in "negatif özgürlük"³ adını verdiği bu anlayış, en özlü ifadesini Hobbes'un özgürlüğü "dışsal engellerin yokluğu" olarak tanımlayan ünlü formülünde bulur.⁴ Ne var ki Rousseau'yla birlikte modern siyaset felsefesinin damarlarına başka, daha "pozitif" bir özgürlük anlayışı girmeye başlar. Bu anlayış, önceki negatif özgürlük kavrayışında zaten mevcut olan öz-belirlenim (self-determination) fikrinin köklü bir radikalleştirilmesi olarak anlaşılabilir. Ancak artık öz-belirlenim, kişinin herhangi bir arzuyu engelsizce izlemesi anlamına gelmez; tam tersine, kişinin en sahici ya da ruhsal doğasını yansıtan arzular ve itkiler tarafından belirlenmesi anlamına gelir. Bu da radikal bir öz-bağımlılık ya da Kant'ın terimiyle özerklik (Autonomie) demektir. Özgürlüğün radikal öz-belirlenim, öz-bağımlılık veya özerklik olarak bu yorumu Rousseau'dan Kant ve Fichte'ye geçmiş, her iki düşünür tarafından da derinlemesine geliştirilmiştir.⁵

Rousseau'dan Kant ve Fichte'ye uzanan özgürlük üzerine düşünme geleneği bağlamında, Hegel'in siyaset felsefesi nihayetinde değerlendirilmelidir. Aslında bu kitabın temel savı,

3 Isaiah Berlin, "Two Concepts of Liberty," içinde *Four Essays on Liberty* (Oxford: Oxford University Press, 1969).

4 Hobbes, *Leviathan*, bölüm 14.

5 Rousseau'dan Hegel'e uzanan insan özgürlüğü üzerine düşünme geleneğine ilişkin yararlı ve kapsamlı değerlendirmeler için bkz. Charles Taylor, *Hegel* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975), ss. 367-378; aynı yazar, "Kant's Theory of Freedom," *Philosophy and the Human Sciences: Philosophical Papers 2* içinde (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), ss. 318-325; Manfred Riedel, *Between Tradition and Revolution*, bölüm 3; Robert B. Pippin, "Hegel, Ethical Reasons, Kantian Rejoinders," *Idealism as Modernism* içinde, ss. 92-104; Allen Wood, *Hegel's Ethical Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), bölüm 2. George Armstrong Kelly'nin *Idealism, Politics, and History: Sources of Hegelian Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969) adlı eseri, Rousseau'dan Kant ve Fichte aracılığıyla Hegel'e uzanan idealist siyaset felsefesi geleneğine dair hâlen yararlı ve aydınlatıcı bir inceleme niteliğini korumaktadır.

Hegel'in siyaset felsefesinin bu geleneğin doruk noktasını temsil ettiği, yani özgürlüğü radikal öz-belirlenim ya da özerklik olarak kavrayan düşüncenin siyaset alanına en derin ve en etkileyici biçimde uygulanışını sunduğudur. Ancak bu savın tam olarak gösterilmesi, Hegel'in siyaset felsefesinin sonraki bölümlerde ayrıntılı biçimde ele alınmasını beklemektedir. Bu bölümün amacı, Rousseau'dan Kant ve Fichte'ye uzanan siyaset felsefesi geleneğini biraz daha kapsamlı biçimde tanıtmak, Hegel'in siyaset felsefesinin bu gelenekten nasıl doğduğunu ortaya koymak ve sonunda kısaca onun bu geleneği nasıl dönüştürüp katkıda bulunduğunu ana hatlarıyla göstermektir.

ROUSSEAU

Modern siyaset felsefesi geleneğinde Rousseau'yu belirleyici bir dönüm noktası olarak görürken, Hegel'in kendisini izlemekten başka bir şey yapmıyorum. Hegel, bu kitap boyunca farklı bağlamlarda yinelediği bir pasajda şöyle yazar: "Devletin ilkesini irade olarak ortaya koymak Rousseau'nun başarısıydı; bu ilke, yalnızca düşüncenin biçimine (örneğin toplumsal içgüdüde veya ilâhî otoritede olduğu gibi) değil, aynı zamanda düşüncenin içeriğine de sahip olan ve aslında bizzat düşünmenin kendisi olan bir ilkedir" (*PR*, §258R). Hegel'in Rousseau'ya atfettiği yenilik, yani iradeyi devletin temeli hâline getirme düşüncesi, ilk bakışta Hobbes'a veya siyasal otoriteyi bireysel rızaya dayandıran diğer erken modern düşünörlere de rahatlıkla isnat edilebilir gibi görünebilir. Ne var ki böyle bir varsayım, Hegel'in Rousseau'ya atfettiği yeniliğin tam mahiyetini gözden kaçırır. Hobbes ve Locke'un modern doğal hak öğretisinde "hak ve ahlâki yaşamın temeli Tanrı'nın dışsal buyruğunda ya da 'eski parşömenlerde' kayıtlı pozitif yasalarda değil, insanların mevcut iradesinde görölmeye başlanmıştır" (*PH*, 440/522). Bu bakımdan Hegel, kilit figür olarak Hobbes'u görür. Hegel'e göre Hobbes'tan önce "önümüze idealler konur, ya da Kutsal Kitap'tan veya pozitif hukuktan alıntı yapılarak otorite tesis edilirdi. Hobbes ise, devleti bir arada tutan bağı ve devlet gücünün doğasını, bizim içimizde bulunan ve bize ait olduğunu kabul

ettiğimiz ilkelerden türetmeye çalıştı” (*HP, HI, III, 316/226*). Ancak bu, Rousseau'nun kuramsal başarısına tam olarak ulaşmaz. Hobbes ve Locke'un özgür iradeyi belli bir anlamda devletin temeli hâline getirdikleri kuşkusuzdur, fakat bunu yalnızca devletin kökeni veya biçimi bakımından yaparlar; içeriği bakımından yapmaya yeltenmezler. Bu içerik, hâlâ özünde, kendini koruma veya mülkiyetin güvence altına alınması gibi doğal ve deneyimsel arzulara dayanır. Hegel'e göre, özgür iradenin hem devletin biçimi hem de içeriği hâline geldiği nokta yalnızca Rousseau ile mümkündür. Yalnızca Rousseau ile birlikte özgürlük, “insanın ayırt edici özelliği” olarak tanınmış ve “insanın ruhunda özgürlüğe sahip olduğu bilinci, mutlak olanın bilinci olarak, içeriği dönüşmüştür; özgür irade, insanın kavramı hâline gelmiştir” (*HP, HI, III, 401-402/306-307*).

Rousseau'nun siyaset üzerine başlıca metinlerine kısaca bakmak ve bunları yukarıda anılan radikal öz-belirlenim ya da öz-bağımlılık fikriyle ilişkilendirmek gerekir. Başlamak için en uygun yer, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı Üzerine Söylev*'dir. Çünkü Rousseau burada, Hobbes ve Locke'un siyaset kuramlarına temel oluşturan “uygar insan” tipine, Rousseau'nun kimi zaman “burjuva”⁶ diye andığı tipine yönelik en sert iddianamesini sunar. Lockeçu burjuva sivil toplumda yaşamın ve mülkiyetin güvenliğinden gerçekten yararlanıyor olabilir; ne var ki Rousseau'ya göre o, bunun dışında köledir: Başkalarına, başkalarının yargılarına, tekniğe ve servete bağımlıdır. Rousseau, “İkinci Söylev”de uygar insanın özgür olmayışını ve köklü bağımlılığını, onu durmaksızın doğal insanın özgürlüğü, bağımsızlığı ve kendi kendine yeterliliğiyle karşılaştırarak görünürlükler. Doğal insan hakkında şöyle yazar:

Ormanlarda dolaşan, sanayiden, dilden, barınaktan, savaştan ve toplumsal ilişkilerden yoksun, ne hemcinslerine ihtiyaç

6 Rousseau, *Emile*, çev. Allan Bloom (New York: Basic Books, 1979), s. 40. Rousseau'nun siyasal düşüncesinde “burjuva” sorunu üzerine bkz. Bloom'un *Emile*'e yazdığı giriş, ss. 4-6; ayrıca “Rousseau's Critique of Liberal Constitutionalism,” *The Legacy of Rousseau*, der. Clifford Orwin ve Nathan Tarcov (Chicago: University of Chicago Press, 1997), ss. 146-147.